

Europska unija, CEFTA i hrvatsko gospodarstvo

Ivan Vuković*
Ana Vizjak**

Sažetak

Novoosamostaljene tranzicijske zemlje Srednje, Istočne i Jugoistočne Europe, nastale raspadom realsocijalističkog društvenog sustava, povijesno su i zemljopisno vezane uz zapadno europsko gospodarsko tržište i zainteresirane za što tješnju gospodarsku i političku suradnju sa zemljama članicama gospodarske integracije Europske unije. Vodeći ljudi Europske unije, znajući za teško gospodarsko stanje u tranzicijskim zemljama predložili su stvaranje gospodarske integracije pod savjetodavnim vodstvom gospodarskih organa Europske unije i uz njihovu aktivnu pomoć.

Zamisao o povezivanju putem integracije CEFTA-e, uz ostale pozitivne namjere, imala je težnju stvoriti jednu relativno homogenu gospodarsku cjelinu, te stvoriti preduvjete potrebne za buduću uspješnu gospodarsku suradnju s Europskom unijom. Tijekom dosadašnje međusobne suradnje, uz pozitivne naznake za buduću razvoj gospodarske suradnje tranzicijskih zemalja i Europske unije pojavljivali su se i nedostaci koje bi smišljenim radom trebalo. Pojavni nedostaci mogu se podijeliti na one institucijske i materijalne naravi, a uvjetovani su stupnjem razvijenosti tranzicijskih zemalja, zakonskim normama i nekim drugim ne-gospodarskim čimbenicima, koji se mogu svrstati u red političkih, socioloških i kulturnih čimbenika.

Uvod

Europska zajednica, danas Europska unija tijekom svog djelovanja doživjela je nekoliko proširenja i drugih promjena. Prvo proširenje dogodilo se kad je Zajednica proširena ulaskom Velike Britanije, Irske i Danske 1973. godine, poslije je slijedio ulazak Grčke 1981., potom Španjolske i Portugala 1986., te 1995., kad su pridružene Austrija, Švedska i Finska.

Razvojnoumnu nužnošću smatra se pristupanje svih drugih europskih zemalja Europskoj uniji, samo je pitanje koje uvjete trebaju ispuniti zainteresirane zemlje, kako ne bi svojom nepripremljenošću razorile sustav na kojem djeluje ta integracija.

* Ivan Vuković, izvanredni profesor Fakulteta za turistički i hotelski menadžment u Opatiji.

** Ana Vizjak, viši asistent Fakulteta za turistički i hotelski menadžment u Opatiji.

Europsko je vijeće na sastanku u Kopenhagenu 1993. dalo odgovor na ta pitanja i odobrilo mogućnost proširenja EU na istok. Zemlje kandidati za ulazak u EU trebale bi zadovoljiti neke osnovne uvjete: a) stabilnost institucija koje će jamčiti demokraciju, prava i slobode svakog građanina i zaštitu manjina, b) postojanje i djelovanje tržišnog gospodarstva i sposobnost da se suoče s konkurencijom i konkurentskim pritiscima te tržišnim izazovima unutar EU.¹ c) sposobnost da preuzmu obveze članstva, uključujući prihvaćanje političke, ekonomske i monetarne unije, odnosno moraju prihvatiti “*acquis communautaire*” EU.

Primjerice, Vijeće ministara je na sastanku u Essenu 1994. godine ponudilo strukturni dijalog sa svakom zemljom potencijalnom budućom članicom, a Europska je komisija 1995. godine donijela Bijelu knjigu o širenju na Istok Europe, gdje se samo detaljno izlažu i razjašnjavaju pravni kao i ekonomski uvjeti koje zemlje Srednje i Istočne Europe moraju ispuniti.

Isto tako, u Strasbourgu je u srpnju 1997. Europska komisija donijela dokument “Agenda 2000” čiji se cjelokupni drugi dio odnosi na strategiju kao i putove i načine širenja Europske unije. U Agendi se ističe isto tako i mišljenje o svakoj zemlji kandidatu za punopravno članstvo u EU.²

1. Dogovoreni načini i uvjeti suradnje integracija Europske unije i CEFTA-e

Prvi korak u reguliranju međusobne suradnje i trgovine među zemljama članicama je sklapanje sporazuma o trgovini i međusobnoj suradnji. Osnovni cilj ovih sporazuma je ostvarenje principa najpovlaštenije nacije, zatim liberalizacija uvoza u EU, kao i uklanjanje kvantitativnih restrikcija i ograničenja.³

Osnova inicijative EU za sklapanje Europskih sporazuma sa zemljama Srednje i Istočne Europe leži u činjenici da dosadašnji Sporazumi o trgovini nisu stvarali mogućnost za daljnji razvitak suradnje, već su bili ograničeni isključivo na suradnju u području trgovine.

S obzirom da su zemlje u tranziciji postale zanimljive za EU, ona je odlučila s njima stvoriti kvalitetniju i čvršću suradnju preko Europskih sporazuma kojima se uspostavljaju bliža gospodarska, financijska i politička suradnja, reguliraju se problemi slobodnog protoka roba, usluga i kapitala, ujednačuju zakonodavstva i pravila o zaštiti konkurencije.

Osnovni cilj Europskih sporazuma je stvaranje odgovarajućeg okvira za politički dijalog, zatim poticanje ekspanzije trgovine i harmoniziranje ekonomskih odnosa izme-

¹ Kersan-Škabić, I.: Strategija i troškovi širenja Europske unije, *Ekonomski pregled*, 50 (9), 1999., str. 1041-1045.

² *Ibid.*, str. 1041.

³ *Ibid.*, str.1043.

đu EU i zemlje potpisnice, kao i ubrzanje ekonomskog razvitka i prosperiteta zemlje potpisnice.⁴

Dosada sklopljeni sporazumi s primjerice, istočnoeuropskim i srednjoeuropskim zemljama ukazuju da se Europska unija ozbiljno priprema za svoje proširenje prema istoku. Pojedini sklopljeni sporazumi otvaraju nove oblike regijske suradnje, koja do sada nije primjenjivana u djelovanju Europske unije, a naglasak se stavlja na nove oblike pojedinačnog sporazumijevanja s pojedinim zemljama koje ispunjavaju političke i gospodarske zahtjeve koje pred njih postavljaju zemlje Europske unije.

Uzimajući u obzir da je Europska unija i prije sklapala Sporazume o pridruženom članstvu, novi se Europski sporazumi razlikuju od njih zato što oni reguliraju ukupne međusobne odnose, podrazumijevaju asimetričnu liberalizaciju na osnovi reciprociteta i stvaraju mogućnost za punopravno članstvo u EU.

Ti novi oblici sporazumijevanja odraz su težnji tranzicijskih zemalja da ostvare nove više oblike suradnje s Europskom unijom, zatim stvaranje osnovice za financijsku i tehničku pomoć zemlji potpisnici, stvaranje odgovarajućeg okvira za postupnu integraciju zemlje potpisnice u EU, kao što je prilagođavanje određenim kriterijima, kao i poticanje suradnje na području kulture. Bit takvih sporazuma je u stvaranju uvjeta za progresivnim povezivanjem, uključujući politički dijalog i ekonomsku integraciju, kao i kulturnu i financijsku suradnju. Oni uvažavaju regijsku pripadnost kao i gospodarsku i političku posebnost zainteresirane zemlje.

Europska unija teži potpunoj liberalizaciji trgovine sa CEFTA-om, u čemu se vidi doprinos dinamičkom razvitku trgovine koja ima vitalan značaj za restrukturiranje gospodarstva, liberalizaciju uvoza i postupno ukidanje carina i kvantitativnih ograničenja.

Već je 1990., godine s Mađarskom i Poljskom dogovoren opći sustav preferencijala, čime je omogućen bescarinski pristup za industrijske proizvode koji podliježu kvotama. Taj sustav proširen je i na Bugarsku, Češku, Slovačku, i Rumunjsku.

Više od polovine izvoza zemalja CEFTA-e odlazi na tržište Europske unije oslobođeno carina i kvantitativnih ograničenja, a od 1998. na tržište EU slobodno dolazi 80% robe. Napomenimo da pojedine kategorije proizvoda koje su obuhvaćene pojedinim sporazumima nisu iste u svim zemljama, one ovise o strukturi vanjskotrgovinske razmjene svake zemlje s EU.

Ako promatramo carine na uvoz, kao i kvote za uvoz iz tranzicijskih zemalja, potrebno je razlikovati osnovne grupe proizvoda, a to su:

- osnovni industrijski proizvodi (koža, aluminij, tantan, fero-legure, sol, itd.),
- osjetljivi proizvodi (obuća, cement, soda bikarbona, amonij-nitrat, namještaj itd.),
- tekstil i odjeća,
- ECSC proizvodi (čelik, ugljen, itd.)⁵

⁴ *Ibid.*, str. 1043.

⁵ *Ibid.*, str. 1044.

Za osnovne industrijske proizvode carina se smanjuje za 50% prilikom stupanja na snagu Europskih sporazuma, a potpuno se ukida poslije godine dana. Za preostale industrijske proizvode carina se smanjuje za 20% stupanjem na snagu Europskih sporazuma na početku iduće godine, a potpuno se ukida do svršetka druge godine.

Druga se grupa, tzv. osjetljivi proizvodi koji imaju najniže kvote, s rokom ukidanja do tri godine nakon stupanja na snagu Europskih sporazuma, uglavnom odnosi na one podrijetlom iz Mađarske, Poljske, Češke i Slovačke, odnosno Rumunjske i Bugarske. Ovi proizvodi predstavljaju 8,7% izvoza Bugarske, odnosno 29,9% izvoza Češke i Slovačke.

Što se tiče izvoza tekstila i odjeće iz tranzicijskih zemalja, na tom području su se primjenjivale jake protekcionističke mjere, čemu je pogodovala činjenica da je ta trgovina bila izuzeta iz WTO (Svjetske trgovinske organizacije). Ti bi se proizvodi postupno trebali integrirati u WTO do 2005. godine, čime bi dobili bolju zaštitu.

ECSC proizvodi i količina ograničenja za čelik stupanjem na snagu Europskih sporazuma smanjit će se za 20% i nastaviti će se smanjivati na početku svake naredne godine. Za ugljen su carine smanjene 1994., a od 1996. su potpuno ukinute.

Europski su sporazumi predviđjeli postupno uspostavljanje slobodne trgovine tijekom deset godina na principu reciprociteta i asimetrije.

2. Mogući načini suradnje Republike Hrvatske i zemalja članica CEFTA-e

Sporazume koje je sklopila bivša Jugoslavija, a Hrvatska kao pravna sljednica koristi njihove odredbe, Europska unija pokušava prilagoditi novim međunarodnim europskim odnosima. Tendencija je Europske unije da Hrvatsku, kao i sve druge zemlje, upućuje na dogovaranje i mirno međusobno rješavanje sporova sa svim zemljama u europskom integracijskom procesu. Ulaskom na europsko tržište Hrvatska bi trebala prvo potpisati sporazume sa svim zemljama CEFTA-e, uključujući i Sloveniju i Rumunjsku kao nove članice Integracije. Na taj način Hrvatska pristupa i formalno u samo središte europskih integracijskih procesa.

S druge strane, stupanjem Hrvatske u šire europsko područje slobodne trgovine, osim sa zemljama CEFTA-e, trebaju se sklopiti sporazumi i sa zemljama EFTA-e, koje čine Švicarska, Norveška, Lihtenštajn i Island, te s Baltičkim zemljama i Bugarskom, što je također u tijeku. Za sada Hrvatska ima sklopljene sporazume o trgovinskoj liberalizaciji s Bosnom i Hercegovinom i Makedonijom, dok se vode pregovori s Poljskom, Rumunjskom i Slovenijom.⁶

Današnja CEFTA u svom sastavu ima 89 milijuna stanovnika i realizira BNP od 282,3 milijarde US dolara godišnje.⁷

⁶ Pauković, B.: Slobodna trgovina ubrzava razvoj, *Hrvatska i svijet*, 1996., str. 12.

⁷ *Ibid.*, str. 25.,

Tablica 1: Ostvareni ukupni BNP za 1990.-1996. godinu, te BNP po stanovniku zemalja članica CEFTA-e (u mln USD)

Zemlja	1990.		1991.		1992.	
	BNP	po st.	BNP	po st.	BNP	po st.
Poljska	58976	1547	76478	2002	84357	2205
Češka	31606	3067	24308	2359	27990	2718
Mađarska	35680	3442	33340	3233	37158	3621
Rumunjska	38244	1648	28852	1244	19578	847
Slovačka	13568	2581	9500	1801	10892	2057
Slovenija	17304	9022	12719	6607	12348	6395

Zemlja	1993.		1994.		1996.	
	BNP	po st.	BNP	po st.	BNP	po st.
Poljska	85995	2245	95955	2503	134333	3463
Češka	31204	3031	36007	3498	5212	4923
Mađarska	38483	3769	41375	4072	43423	4187
Rumunjska	25963	1128	29206	1274	33532	1445
Slovačka	11056	2081	12431	2331	19045	3506
Slovenija	12644	6528	13994	7206	18532	9031

Izvor: Statistički ljetopis Hrvatske, Državni zavod za statistiku, 1996., str. 566.

Prema podacima iz tablice 1. Slovenija je, ako se uspoređi BNP i broj stanovnika, najrazvijenija i najbogatija od zemalja članica CEFTA-e. Veoma su gospodarski snažne Poljska i Mađarska, a te tri zemlje su i najozbiljniji kandidati za pristup pridruženom članstvu Europske unije, dok je Rumunjska uvjerljivo na začelju.

Sve zemlje članice CEFTA-e imaju ukupan BNP, ako se uspoređuje s Njemačkom, samo deseti dio Njemačkog ostvarenja. Prema predviđanjima nekih autora, CEFTA bi mogla ubrzo okupiti oko 160 milijuna ljudi, ako se ostvari predviđanje o pristupu Hrvatske, Litve, Estonije, Latvije, Bugarske i Ukrajine.

Hrvatska u sadašnjem trenutku radi neriješenih pitanja ne ispunjava zadane uvjete za članstvo u integraciji CEFTA. No, to ne znači da se ne može pregovarati i potpisivati bilateralne sporazume sa zainteresiranim zemljama CEFTA-e. Na taj se način mogu ostvariti pripremni koraci za sudjelovanje Hrvatske u svim srednjoeuropskim integracijama. Hrvatska Vlada čini velike napore da što brže potpiše sporazume sa zemljama CEFTA-e, no zbog sporog rješavanja političkih pitanja u okruženju, taj proces slabo napreduje.

Glede pozitivnih političkih prilika, prisutna i je volja srednjoeuropskih zemalja za uspostavom slobodne trgovine s Hrvatskom. Druge srednjoeuropske zemlje imaju slabu

trgovinsku razmjenu s Hrvatskom i poticanje šire gospodarske suradnje postaje osnovni zadatak. U vezi s tim, hrvatska diplomacija mora uložiti velik trud da inicira pregovore o zaključenju gospodarskih sporazuma.

Eventualnim priključenjem Hrvatske ovoj srednjoeuropskoj integraciji, postavlja se veoma važno pitanje: kakvi bi bili gospodarski utjecaji bescarinske politike zemalja CEFTA-e na hrvatsko gospodarstvo u cjelini? Uopćeno, učinci slobodnog regionalnog tržišta donose pozitivne i negativne učinke. Njih je opet moguće podijeliti na statičke i dinamičke gospodarske učinke.

Statistički se učinci izražavaju, prije svega, u porastu vanjske trgovine i razmjene između Hrvatske i srednjoeuropskih zemalja. Ta bi razmjena išla djelomice na štetu drugih zemalja. Neki autori u svojim djelima smatraju da je statički učinak dobar ako je rast trgovinske razmjene među zemljama koje između sebe ukidaju carine veći nego smanjenje trgovine s trećim zemljama koje i dalje zadržavaju carine. U tom se razmišljanju i vidi jak gospodarski razlog za pristupanje Hrvatske CEFTA-i. U vezi s time jasno je da je Hrvatska prema zemljama koje sačinjavaju Europske integracije u položaju treće zemlje na čiji se račun povećava trgovinska razmjena među zemljama članicama. To se događa zato što su treće zemlje te na čiji se račun povećava trgovinska razmjena među zemljama članicama, zatim, zato što se trgovinska razmjena između EU i pridruženih zemalja članica ubrzano razvija i ukidaju se međusobne carine. Hrvatski izvoz je i nadalje pod pritiskom nepovlaštenog vanjskotrgovinskog sustava kao i za druge izvan-europske zemlje. Glede toga, međusobno ukidanje carina zemalja CEFTA-e i Hrvatske preduvjet je za daljnju gospodarsku suradnju i s drugim Integracijama. Istraživanja koja su provedena pod kontrolom Instituta za međunarodne odnose 1995. godine u Hrvatskoj, sugerirala su da bi pristup Hrvatske CEFTA-i povećalo trgovinsku razmjenu sa zemljama članicama za oko trideset i pet posto.⁸

Cilj je Hrvatske realizacija dugoročnih dinamičkih učinaka kojima nije svrha samo trenutno povećanje obujma trgovine s drugim zemljama. Korisni učinci se ukazuju zbog povoljnih učinaka restrukturizacije odnosno prebacivanja proizvodnih čimbenika iz nefikasnih u efikasne izvozne konkurentne djelatnosti. Izravne koristi takvog ponašanja su povećanje realnog dohotka i osiguranje uspješnog gospodarskog rasta. Otvaranje procesa oslobodjenja uvoza povećava konkurenciju na nacionalnom tržištu i sposobnima povećava mogućnost izvoza roba i usluga.

Poznato je da je hrvatsko tržište malo i da se ne može postići povoljna konkurencija među domaćim proizvođačima i u isto vrijeme zadovoljiti zahtjeve obujma i kvalitete proizvoda. S tim u vezi potrebno je upozoriti na to da će tržišno otvaranje u smislu dugoročnog otvaranja veoma koristiti hrvatskom gospodarstvu.

Prenamjena postojećih nacionalnih resursa izaziva nove troškove i zahtijeva vrijeme za usklađivanje postojećeg stanja s novim stanjem, jer se svaka djelatnost od druge razlikuje po čimbenicima koji je sačinjavaju. Treba sagledati, ako već postoje pojedini kapaciteti za povećanje izvoza, koji se uz manje troškove mogu racionalno koristiti da bi troškovi bili manji. U drugom slučaju trošak je posebno velik ako uvoz izravno pogađa

⁸ Vidi pobliže: *Granske strategije i efekti priključenja Hrvatske području slobodne trgovine zemalja Središnje Europe (CEFTA)*, IMO, Zagreb 1995.

nacionalnu proizvodnju koja je visoko specijalizirana, a koja se teško ili nikako ne može prilagoditi novoj gospodarskoj politici. Zato se oslobađanje uvoza u jednoj zemlji mora provoditi na više razina i na način podizanja konkurentnosti nacionalnog gospodarstva i njegova prilagođavanja novonastalim uvjetima. Gospodarska suradnja s međunarodnim integracijama i oslobađanje od suvišnih carinskih nameta utječu na sposobnost poslovanja nacionalnih poduzeća i njihov dugoročan nastup prema inozemstvu. Na taj se način međunarodna suradnja proširuje i stvaraju uvjeti za bolju razmjenu tehničkih i tehnoloških postignuća.

3. Veličina vanjskotrgovinske razmjene Republike Hrvatske i zemalja CEFTA-e

Robna razmjena sa zemljama CEFTA-e nije dovoljno iskorištena s hrvatske strane. Ako proučimo statističke pokazatelje od 1994. godine, kada je osnovana CEFTA, do 1997. godine, sveukupna robna razmjena je u porastu. Uvoz roba raste brže nego izvoz. Analizirajući navode na tablici 2., uočava se, promatrajući svaku od zemalja pojedinačno, da Hrvatska sa zemljama CEFTA-e ostvaruje skromnu robnu razmjenu. Treba uložiti mnogo truda s hrvatske strane da zemlje članice CEFTA-e u Hrvatsku manje izvoze, a više uvoze hrvatske proizvode.

Tablica 2: Hrvatska robna razmjena sa zemljama CEFTA-e (1994. – 1997.)
(u 000 USD)

Zemlja	1994.		1995.		1996.		1997.	
	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz
Češka	34239	91922	35621	147097	40341	207138	46363	207669
Slovačka	16169	53074	21488	77911	22287	83680	22112	81001
Mađarska	68353	100124	71081	158011	55299	192665	48791	238527
Rumunjska	3426	10342	4617	12569	5670	19137	15076	29316
Poljska	45149	37622	48607	45254	55992	49712	46759	59069
Slovenija	555897	540822	607796	804753	611442	769169	529554	755524
Uk. CEFTA	723233	833906	789210	1245596	791031	1321501	708655	1371106

Izvor: Gospodarstvo, *Hrvatska i svijet*, br. 90/91. 1006/97. str. 25., Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom, priopćenje Zavoda za statistiku Republike Hrvatske, br. 4.2.2./12. 1997., str. 5.

Ako se razmatra sveukupna robna razmjena s CEFTA-om, onda na prvo mjesto dolazi susjedna nam Slovenija koja je i u ranijem sustavu vlasti bila važan hrvatski trgovinski partner. Sveukupna gospodarska razmjena Hrvatske s CEFTA-om uvelike ovisi baš o razmjeni sa Slovenijom koja je članica CEFTA-e.

Od sveukupne robne razmjene Hrvatske s CEFTA-om od njezina postojanja, na Sloveniju se odnosi oko 77% izvoza i oko 65% uvoza Republike Hrvatske. Pokrivenost uvoza izvozom Hrvatske, primjerice za 1995. godinu iznosi za sve zemlje CEFTA-e 63,6%. Primjerice, za 1995. godinu pojedinačno za sve zemlje članice pokrivenost izvoza uvozom iznosi: Češka 24,2%, Slovačka 27,6%, Mađarska 45,0%, Poljska 107,4%, Slovenija 75,5%.

Ako se promatra izvozna 1995. godina, uočava se da oko pedeset posto izvoza u Sloveniju sačinjava svega šest grupa proizvoda (mineralna gnojiva, maziva, plastične mase, farmaceutski proizvodi, obrađeno drvo i izolirana žica).

Više od pedeset posto izvoza u Slovačku čine četiri grupe proizvoda (mineralna gnojiva, maziva, prehrambeni proizvodi i proizvodi za umake). Od izvoza u Češku čine 60% samo četiri grupe proizvoda (prerađevine od riba, mineralna gnojiva, lijekovi i transformatori).

Sedamdeset posto izvoza u Poljsku ostvaruju samo dvije grupe proizvoda (hrana i vino). Kod izvoza u Mađarsku više od pedeset posto čine samo tri skupine proizvoda (mineralna gnojiva i maziva i staklena ambalaža).

4. Iskustva s trgovinom u slobodnim zonama

Trgovinski učinci postignuti u razmjeni dobara u slobodnim zonama zemalja u tranziciji teško su mjerljivi. Opće je prihvaćeno mišljenje u vezi s teorijom o slobodnoj trgovini da se slobodna trgovina temelji na pojedinim proizvodnim prednostima na osnovi kojih zemlja koja ostvaruje bolje proizvodne i kvalitetne učinke ima i bolju mogućnost plasmana na druga tržišta. Na taj se način postižu optimalne točke potrošnje u svim otvorenim gospodarstvima. U isto se vrijeme postavlja i pitanje korisnosti odnosa slobodne trgovine i zaštite domaće proizvodnje, na koje pitanje teorija ne daje konačno objašnjenje. Mišljenje je pojedinih autora da, ako se sloboda trgovine provodi postupno i uz to je podržana uzajamno dogovorenim ublažavajućim mjerama, prije ili kasnije dovodi do pozitivnih rezultata. Rezultati se očituju primjereno restrukturiranom proizvodnjom usklađenom s komparativnim prednostima i dovodi do rasta nacionalne potrošnje.

Primjerice, zona slobodne trgovine razlikuje se od carinske unije po tome što zemlje članice slobodne trgovine zadržavaju svoje prije ugovorene odnose prema trećim zemljama. Treba napomenuti da se carinske stope pojedinih zemalja razlikuju međusobno, te stalno postoji opasnost skretanja trgovine u nekontroliranom smjeru. Uvoznici iz trećih zemalja mogu ulaziti na tržište zone slobodne trgovine preko onih zemalja koje imaju najniže carinske stope, i inače najmanja carinska davanja. Da bi se izbjegla slična kršenja propisa, u sporazume se ugrađuju odredbe koje odobravaju bescarinski pristup samo onim proizvodima koji su podrijetlom iz zemalja članica. Glede toga se u suvremeno doba sve više nastoji u sve slobodne zone ugraditi protokol o podrijetlu dobara. Podrijetlo dobara koje se dokazuje tim pravilima uvelike povećava obujam i raznovrsnost trgovinske razmjene.

Prednosti slobodne trgovine na europskom trgovinskom prostoru očituju se učincima koji proizlaze iz najnovijih postignuća u djelovanju pravila na primjeni podrijetla

proizvoda, a koji se kreću u pravcu širenja kumulacije dobara na sve zemlje Europe koje su povezane zonama slobodne trgovine, bilo da su to zemlje Europske unije, EFTA-e, CEFTA-e ili drugih integracija. To se djelovanje očituje u dijagonalnoj kumulaciji koja se primjenjuje od 1. siječnja 1997. godine, a putem koje će se dopustiti korištenje materijala za proizvodnju dobara, podrijetlom iz bilo koje od zemalja članica.

Dijagonalna kumulacija u svojoj osnovi potiče međusobnu trgovinsku razmjenu među zemljama na koje se odnosi, te na taj način dolazi do efekta skretanja trgovine *trade diversion* u odnosu prema trećim zemljama koje su izvan slobodne zone.

U odnosu na Hrvatsku, treba upozoriti na potrebu da se Hrvatska što brže uključi u međunarodni europski prostor slobodne trgovine, jer svako kašnjenje u pristupu sustavu otvara nove negativne učinke.

Polučena iskustva sa zemljama CEFTA-e pokazuju da je otvaranje gospodarstava tih zemalja prema slobodnoj trgovini i prema europskom sporazumu, donijelo niz pozitivnih učinaka i koristi gospodarstvima tih zemalja. Zemlje CEFTA-e nisu samo uspjele zaustaviti negativne gospodarske učinke u svojim zemljama, već su ih usmjerile u pozitivnom pravcu, smanjile utjecaj inflacije i pojačale međusobnu trgovinu.

5. Integracija CEFTA i gospodarstvo Hrvatske

Godine 1994. prvi je put pokrenuto pitanje odnosa Hrvatske sa zonom slobodne trgovine CEFTA. Hrvatska gospodarska komora dala je izraditi studiju "Utjecaj bilateralne liberalizacije trgovine sa zemljama grupe Višegrad i Slovenije", s ciljem davanja procjene pozitivnih i negativnih rezultata pristupa Hrvatske grupi CEFTA-e. Hrvatska je komora prezentirala grupe proizvoda koje bi trebale spadati u grupe A, B, i C proizvoda, s obzirom na osjetljivost gospodarstva prema tim proizvodima.

Prvi krug razgovora je obavljen s Češkom i Slovačkom u srpnju 1995., godine po listama za industrijske proizvode A, B, i C grupe, a poslije rasprave u Hrvatskoj komori, kada su dane upute glede rješavanja pitanja zaštite poljodjelske proizvodnje u Hrvatskoj. Dobivene sugestije upućene su Ministarstvu gospodarstva, da posluže kao osnova za sljedeće pregovore. Sličan je pregovarački prijedlog sastavljen i usklađen i za pregovore s drugim zemljama CEFTA-e, s kojima su razgovori trebali tek početi, uz naznaku prijelaznog razdoblja međusobne slobodne trgovine u kojem vremenu bi Hrvatska poduzela korake za usklađivanje svojega poljodjelstva s drugim članicama CEFTA-e. Prema uputama Gospodarske komore razdoblje prelaska ne bi smjelo biti manje od tri do pet godina, a domaći bi gospodarstvenici na taj način dobili dovoljno vremena za pripremu i prilagodbu vlastitog nastupa na tržištu CEFTA-e.

6. Želje zemalja članica CEFTA-e za punopravnim članstvom u EU

Većina zemalja članica CEFTA-e ima pretenzije postati punopravnim članicama Europske unije. Ne treba zaboraviti da se u pripremama za ulazak u članstvo EU moraju stvoriti i neke bitne pretpostavke i ispuniti određeni politički, socijalni, ekonomski i drugi kriteriji. Među glavne političke kriterije pripadaju uspostavljanje demokracije i

vladavine prava koji će osigurati demokratske slobode, politički pluralizam, slobodu izražavanja i slobodu vjere. Zaštita ljudskih prava uključuje slobodu izražavanja i udruživanja koja mora biti osigurana u svim zemljama kandidatima za ulazak u članstvo EU, te neovisnost radija i televizije, kao i poštivanje manjina. Veliki broj zemalja imaju manjinsko stanovništvo koje je integrirano u društvo te se stoga mora voditi računa o poštivanju njihove kulture.

Većina pridruženih članica Europske unije zabilježila je znatno poboljšanje u procesu tranzicije prema tržišnom gospodarstvu.⁹

Ovaj zahtjev obuhvaća sljedeće uvjete:

1. Postojanje tržišnog gospodarstva

- uspostavljanje ravnoteže između ponude i potražnje koje se uspostavlja slobodnim susretanjem tržišnih snaga, cijena i trgovine,
- nepostojanje granica za osnivanje novih poduzeća i za bankrote poduzeća,
- postojanje pravnog sustava za uključivanje regulacije vlasničkih prava, potiču se zakoni i ugovori,
- odgovarajućom politikom mora se postići makroekonomska stabilnost te stabilnost cijena i održivih javnih financija i vanjske ravnoteže,
- postići opći konsenzus o osnovama ekonomske politike,
- usmjeravanje financijskog sektora da usmjerava štednju prema profitabilnim investicijama.

2. Mogućnost i sposobnost suočavanja s konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama unutar Europske Unije. Da bi se ostvario ovaj uvjet, potrebno je uzeti u obzir:

- postojanje tržišne ekonomije s dovoljnim stupnjem makroekonomske stabilnosti,
- dovoljnu količinu ljudskog i fizičkog kapitala, uključujući infrastrukturu, istraživanje, razvitak i budući razvitak,
- stupanj u kojem vladina politika i zakoni utječu na konkurenciju kroz trgovinsku politiku, politiku konkurentnosti, državnu pomoć, podršku malom i srednjem poduzetništvu,
- stupanj trgovinske integracije koje je zemlja imala s EU prije širenja EU,
- udio malih poduzeća u broju poduzeća.¹⁰

⁹ Kersan-Škrabić I.: op. cit., str. 1040.

¹⁰ *Ibid.*, str. 1049.

7. Zaključna razmatranja

S gledišta buduće suradnje Hrvatske sa zemljama-članicama EU, relevantne su i nove inicijative na povezivanju Unije sa zemljama Srednje i Istočne Europe među kojima su najbrojnije članice CEFTA-e. Treba omogućiti da sve zemlje jugoistoka Europe ostvaruju razvoj suradnje i s drugim regijama koje se nalaze oko tog područja. To pitanje osobito je bitno za Hrvatsku, jer ona ima veoma dobre odnose sa svim susjednim zemljama Srednje Europe, a cilj joj je pristupanje integraciji CEFTA, kao uvjetu ulaska u Europsku uniju.

Treba ukazati na dosadašnja pozitivna i negativna iskustva u djelovanju Europske unije u regijskom okviru međunarodne suradnje, kako bi se izvukle određene pouke i poruke za uspješnu buduću suradnju. Dosada sklopljeni sporazumi s primjerice, istočnoeuropskim i srednjoeuropskim zemljama ukazuju da se Europska unija ozbiljno priprema na svoje proširenje prema istoku. Pojedini sklopljeni sporazumi otvaraju nove oblike regijske suradnje, koja do sada nije primjenjivana u djelovanju Europske unije, a naglasak se stavlja na nove oblike pojedinačnog sporazumijevanja s pojedinim zemljama, koje ispunjavaju političke i gospodarske zahtjeve što ih pred njih postavljaju zemlje Europske unije. Ti novi oblici sporazumijevanja odraz su težnji tranzicijskih zemalja da ostvare nove više oblike suradnje s Europskom unijom. Bit takvih sporazuma je da oni uvažavaju regijsku pripadnost kao i gospodarsku i političku posebnost zainteresirane zemlje.

U dogledno vrijeme Europska unija predviđa Hrvatsku kao svog pridruženog člana. Glede daljnjih odnosa treba već sada razmišljati o putovima buduće suradnje, te što je još važnije, o dobitcima i gubitcima koje će imati hrvatsko gospodarstvo prihvatanjem ili odbijanjem daljnje suradnje sa zemljama Europske unije. Treba ukazati na to da su i druge zemlje tim pitanjima obraćale znatnu pozornost daleko prije nego su stupale u ozbiljnu suradnju s Europskom unijom.

Na žalost, prema dostupnim dokumentima i izjavama čelnih ljudi hrvatskog gospodarstva, analize i projekti o dobrim i lošim stranama hrvatskog pristupa suradnji s Europskom unijom nisu do sada razrađeni niti prezentirani javnosti, iako je to za Hrvatsku, može se reći, životno gospodarsko pitanje. Koliko se neslužbeno saznaje, u tijeku je rad na projektu analize pristupanja Hrvatske statusu pridruženog člana (*cost-benefit*). Navedeni je projekt naručilo Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske s ciljem da razradi potrebne analize i predloži postupak prilaza europskim integracijama. Projekt okuplja sve relevantne gospodarske predstavnike, te predstavnike gospodarske znanosti. Ako se ostvari neki od viših načina gospodarske suradnje s Europskom unijom, prema nagovještaju stručnih ljudi, u gospodarskom sustavu Hrvatske mogu se očekivati velike promjene u trgovinskoj razmjeni s Europskom unijom, poznate pod nazivom statički efekt. Osobina statičkog efekta, je pojačana trgovinska razmjena zemlje s drugom sporazumno stranom ili naglo skretanje trgovačkih odnosa prema drugim partnerima. S druge strane, pojavljuje se dinamički efekt koji pojačava sve oblike uzajamne suradnje.

Prema dosadašnjim iskustvima u većini tranzicijskih zemalja, ostvarivanje slobodne trgovinske zone u prvo je vrijeme izazvalo nagli pad trgovinske razmjene s drugim partnerima i veliko nesnalaženje u gospodarskom ustroju zemlje. Nakon prve faze u

svim tranzicijskim zemljama dolazi do stabilizacije različitog intenziteta i početaka gospodarskog buđenja i daljnjeg pozitivnog razvoja.

Dosadašnja iskustva drugih tranzicijskih zemalja trebala bi za hrvatsko gospodarstvo predstavljati put kojim bi trebalo krenuti u daljnji gospodarski razvoj.

Ivan Vuković
Ana Vizjak

EU, CEFTA, AND CROATIAN ECONOMY

Summary

Historically and geographically, the transitional countries of Central, Eastern, and Southeast Europe, created by the collapse of the real-socialist system, have always been oriented towards the West-European markets and eager to create close economic and political ties with the EU member-countries and to be integrated into the Western economic system. The EU leaders are well aware of the economic hardships these new transitional countries are faced with, that it will take them several years to adjust to the new system of values and behaviour. With this in mind, they came up with a proposal to create an integration of these transitional countries under the advisory leadership of the EU economic agencies and with their active help.

One of the positive goals of the idea of integration by means of CEFTA was to establish a relatively homogeneous economic entity and create the conditions necessary for the future successful economic cooperation with the EU. The cooperation of the transitional countries and the EU so far has shown some promise but also some shortcomings which ought to be eliminated or at least their negative consequences minimised. There are two types of shortcomings: the institutional and the material, and they depend on the degree of development of a transitional country, its legal norms and some other non-economic factors, political, social and cultural.